

FO-04-010**Särställning och myndighetsstatus snedvrider konkurrensen****Saken**

Enligt den tidigare Räddningstjänstlagen¹ rådde ett så kallat sotningsmonopol. Det innebar att sotning och kontroll av skorstenar endast fick utföras av skorstensfejarmästare, eller skorstensfejare som biträdde skorstensfejarmästaren. Skorstensfejarmästarna var utbildade av Räddningsverket och hade dessutom myndighetsstatus i egenskap av tillsynsmyndighet för brandskydd. Ansvar för sotningen föll på varje kommun. Kommunerna hade avtal, inte sällan "livstidsavtal", med olika skorstensfejarmästare, vilket gav skorstensfejarmästaren och hans företag ensamrätt till ett visst sotningsdistrikt. I stort sett alla de företag som tillhandahöll sotningstjänster kunde även erbjuda konsumenterna andra tjänster och varor, som till exempel ventilationsrengöring och oljebrännarservice². Dessa företag hade då en stor konkurrensfördel på marknaden för andra varor och tjänster genom att "redan vara inne i hemmet" till följd av sotningsmonopolet. Väl i hemmet kunde de alltså också erbjuda varor och tjänster som var konkurrensutsatta. Sotningsföretagen kunde också tack vare kommunala prisregleringar av sotningstjänster debitera höga sotningsavgifter och med hjälp av dessa korssubventionera andra varor och tjänster. Detta ökade deras konkurrensfördel.

Sotningsmonopolet har kritiserats och varit föremål för en rad statliga utredningar³. Bland annat har det föreslagits att den som vill ta sotningsuppdrag ska kunna certifieras, vilket skulle avreglera monopolet. Den 1 januari 2004 ersattes räddningstjänstlagen med lagen om skydd mot olyckor⁴. Fortfarande gäller det kommunala ansvaret och fortfarande är sotarmästaren en myndighetsperson. I och med lagen uppluckrades dock sotningsmonopolet. Nu krävs inte längre Mästarexamen för att få sota. Lagen säger att den som vill ta sotningsuppdrag ska ha "lämplig kompetens", något som inte i lagtexten definieras ytterligare.

I Avesta kommun upphandlades sotarentreprenör 1998. Ett entreprenörsavtal skrevs med ett sotarföretag (här kallat Sotarföretaget) som gäller till 2006. Sotarföretaget bedriver förutom sotning försäljning av bland annat pelletsbrännare.

Anmälaren anför

Anders Gullö driver företaget Pellets Energi i By AB i Avesta kommun. Företaget säljer pelletsbrännare för uppvärmning av villor och flerfamiljshus. Han konkurrerar med den tidigare monopolinnehavaren av sotningstjänster i kommunen, Sotarföretaget, som fortfarande är i faktisk monopolställning vad avser sotningstjänster. Detta företag bedriver också försäljning av pelletsbrännare. Sotarföretaget utnyttjar sin ställning som upphandlad entreprenör och sina därav följande ingångsmöjligheter på marknaden för pelletsbrännare som andra företag inte har. Med hjälp av denna ställning snedvrider Sotarföretaget konkurrensen på marknaden för pelletsbrännare.

¹ SFS 1986:1102

² SOU från Konkurrensrådet (N1997:08)

³ Till exempel SOU 1994:67; N1997:08; SOU 1998:45; SOU 2001:42

⁴ SFS 2003:778

Kommunen anför

Ansvaret för sotningen i Avesta har kommunen, som delegerat ansvaret till Södra Dalarnas Räddningstjänstförbund⁵. Räddningstjänstförbundets chef menar att ”skorstensfejarmästarna kan vara i en faktisk monopolställning vad gäller sotning och brandskyddskontroll. En skorstensfejarmästare kan i vissa fall anses som jävig i enskilt ärende vid myndighetsutövning då han givit föreläggande om brandskyddsåtgärder och själv bedriver försäljning av varor och tjänster som den enskilde har behov av för att åtgärda bristerna. Gällande lagstiftning sätter inte generellt förbud för en skorstensfejarmästare som vill bedriva försäljning av varor och tjänster inom sitt kompetensområde. Det kan däremot anses olämpligt. Ytterst är det en fråga för kommunen som har avtal med skorstensfejarmästaren att ta ställning till.”

Företagarombudsmannens bedömning

- De skorstensfejarmästare som har kommunala avtal om ensamrätt på att få utföra sotningstjänster i ett visst distrikt har en gynnad ställning. Entreprenadavtalet ger en unik möjlighet att nå nya kunder för försäljning av andra varor och tjänster, som till exempel pelletsbrännare. Skorstensfejarmästarna har också en auktoritet i egenskap av myndighetsutövare som väger tungt. Situationen är lik den då lokala brandmyndigheter bedrivit försäljning av brandsläckare.
- Uppluckringen av lagen som ligger till grund för sotningsmonopolet är inte tillräcklig. Tidigare har vissa företag varit utestängda från marknaden på grund av kravet på mästarexamen. Den nya lagstiftningen har dock inte upphävt avtalsmonopolet i detta fall. Om kommunen upphandlar sotningstjänsterna från ett sotningsföretag i ett aktuellt distrikt utestängs övriga sotningsföretag. Istället borde den företagare som finns vara kompetent att erbjuda sotningstjänster kunna erhålla ett godkännande från kommunen, en ackreditering. Då skulle kommunen fortfarande ha det yttersta ansvaret för sotningen men valet av sotningsföretag skulle göras av fastighetsägaren. Det skulle förbättra företagarklimatet för det lokala näringslivet och öka konkurrensen till förmån för konsumenterna.

I Företagarombudsmannens bedömning deltog Tommy Adamsson, Patrik Engellau, Lars I W Jansson, Nils-Eric Sandberg, Edward Waller och Monica Werenfels Röttorp.

Fakta

Lag (2003:778) om skydd mot olyckor

4 § En kommun skall i brandförebyggande syfte ansvara för att rengöring (sotning) sker av fasta förbränningsanordningar, som inte är inrättade för eldning uteslutande med gas, och därtill hörande rökkanaler. Detsamma skall gälla imkanaler i restauranger, storkök och därmed jämförbara utrymmen.

Kommunen får medge att en fastighetsägare utför eller låter annan utföra sotning på den egna fastigheten. Ett sådant medgivande får endast ges om sotningen kan ske på ett från brandskyddssynpunkt tryggande sätt.

Kommunen skall i brandförebyggande syfte även ansvara för att det som skall rengöras enligt första stycket samt skorstenar, tak och anslutande byggnadsdelar kontrolleras från

⁵ Ansvarar för sotningsdistrikten Avesta, Hedemora och Fagersta.

brandskyddssynpunkt (brandskyddskontroll). Detsamma skall gälla fasta förbränningsanordningar inrättade för eldning uteslutande med gas och därtill hörande avgaskanaler.

Statens räddningsverks författningssamling SRVFS 2003:11

Statens räddningsverks föreskrifter om rengöring (sotning) och brandskyddskontroll

14 § Behörig att utföra brandskyddskontroll enligt 3 kap. 4 § lagen om skydd mot olyckor är den som har avlagt teknikerexamen enligt 25 § räddningstjänstförordningen (1986:1107). Detsamma gäller den som enligt äldre bestämmelser har genomgått kurs för skorstensfejarmästare eller har avlagt mästarexamen för skorstensfejare.

Som följer av 3 kap. 14 § lagen om skydd mot olyckor omfattas även den som utför sotning för kommunens räkning av kraven på lämplig kompetens. De personer som utför sotning för kommunens räkning bör ha genomgått yrkesutbildning för skorstensfejare och skaffat sig tillräcklig erfarenhet genom yrkesverksamhet inom området.